

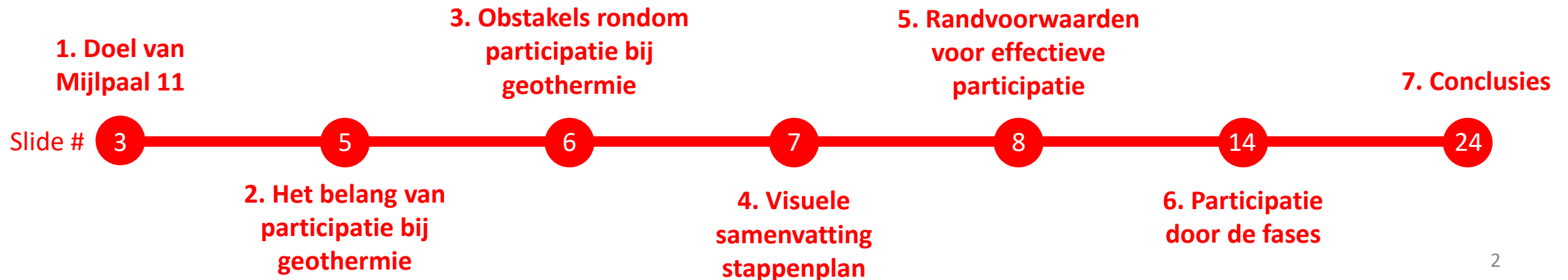
WARMING^{UP}GOO

15-12-2025 | DR. H.M. HUISMAN, DR. E. VAN DE GRIFT | TNO

- Mijlpaal 11: Stappenplan voor draagvlakstrategie (4)

Leeswijzer

- Dit slidedeck biedt een stappenplan voor operators bij het opzetten van een **draagvlakstrategie** voor geothermieprojecten.
- Deze Mijlpaal is onderdeel van het MOOI-project [WarmingUP GOO](#), wat zich richt op de versnelling van de uitrol van geothermie en ondergrondse warmteopslag in Nederland.
- In dit slidedeck vertalen we opgedane kennis uit wetenschappelijke literatuur en gesprekken met diverse stakeholders, zowel deelnemers aan het projectconsortium als daarbuiten, naar praktische inzichten. Het biedt een **eerste verkenning gericht op toepassing** en moet daarom worden gelezen als een startpunt, niet als een volledig en gedetailleerd onderzoek naar alle factoren die mogelijk het draagvlak beïnvloeden. We behandelen de volgende aspecten:

1. Doel van Mijlpaal 11

- Dit slidedeck geeft een overzicht van stappen die operators kunnen nemen bij het ontwikkelen van een strategie voor het bouwen aan draagvlak voor geothermieprojecten.
- Draagvlak verwijst naar een **positieve houding** van bewoners t.o.v. een lokale geothermie-installatie¹. Daarmee is **draagvlak** méér dan een gebrek aan maatschappelijke weerstand.
- Draagvlak is **geen statisch einddoel** wat behaald kan worden, maar een **doorlopend proces** wat gedurende het gehele project om aandacht en actie vraagt. Daarom is het stappenplan ingericht op stappen die operators kunnen nemen in verschillende projectfases.
- Voor deze mijlpaal is gesproken met verschillende omgevingsmanagers bij operators over kansen en barrières die zij ervaren bij het bouwen aan draagvlak, communicatie en participatie met bewoners. Verder zijn de stappen gebaseerd op bevindingen uit de literatuurstudie van Resultaat 4.1 van het project WarmingUP GOO ([hier te lezen](#)).

- Verschillende factoren beïnvloeden de sociale acceptatie van geothermie in de leefomgeving. Deze staan beschreven in de **literatuurstudie** (Resultaat 4.1 van WarmingUP GOO).

2. Het belang van participatie bij geothermie

- **Vertrouwen** van omwonenden in de operator speelt een centrale rol bij acceptatie van geothermie²⁻⁶.
- Omwonenden **willen betrokken** zijn bij beslissingen die effect hebben op hun leefomgeving^{7,8}.
 - (Inter)nationale voorbeelden: het niet tijdig betrekken van omwonenden kan een rol spelen bij stopzetten van plannen⁹⁻¹¹.
 - Het **uit de weg gaan** van omwonenden vanwege *Not In My BackYard*-verwachtingen leidt vaak juist tot ontstaan (of toename) weerstand^{28,35}.
- Het actief en regelmatig betrekken van omwonenden bij (de totstandkoming van) geothermieprojecten vergroot **acceptatie**¹²⁻¹⁶.
- **Maatschappelijke ontwikkelingen** zoals desinformatie, wantrouwen in instituties en populisme onderstrepen het belang van betrokkenheid¹⁷.
- Succes is *niet* gegarandeerd: Participatie leidt niet automatisch tot acceptatie van een project - het zorgt voor een context waarin **acceptatie kán ontstaan**¹⁶.

3. Obstakels rondom participatie bij geothermie

Wet- en regelgeving

- **Juridisch** is er soms weinig ruimte voor participatie i.v.m. stikstof, waterwinning, grondeigenaar, etc.
- Bewoners kunnen in vergevorderd stadium (eerste) bezwaar indienen, maar dit kan niet op basis van **ruimtelijke inpassing**.
- Nieuwe **Wet Collectieve Warmte** (WCW) laat veel ruimte open voor interpretatie.

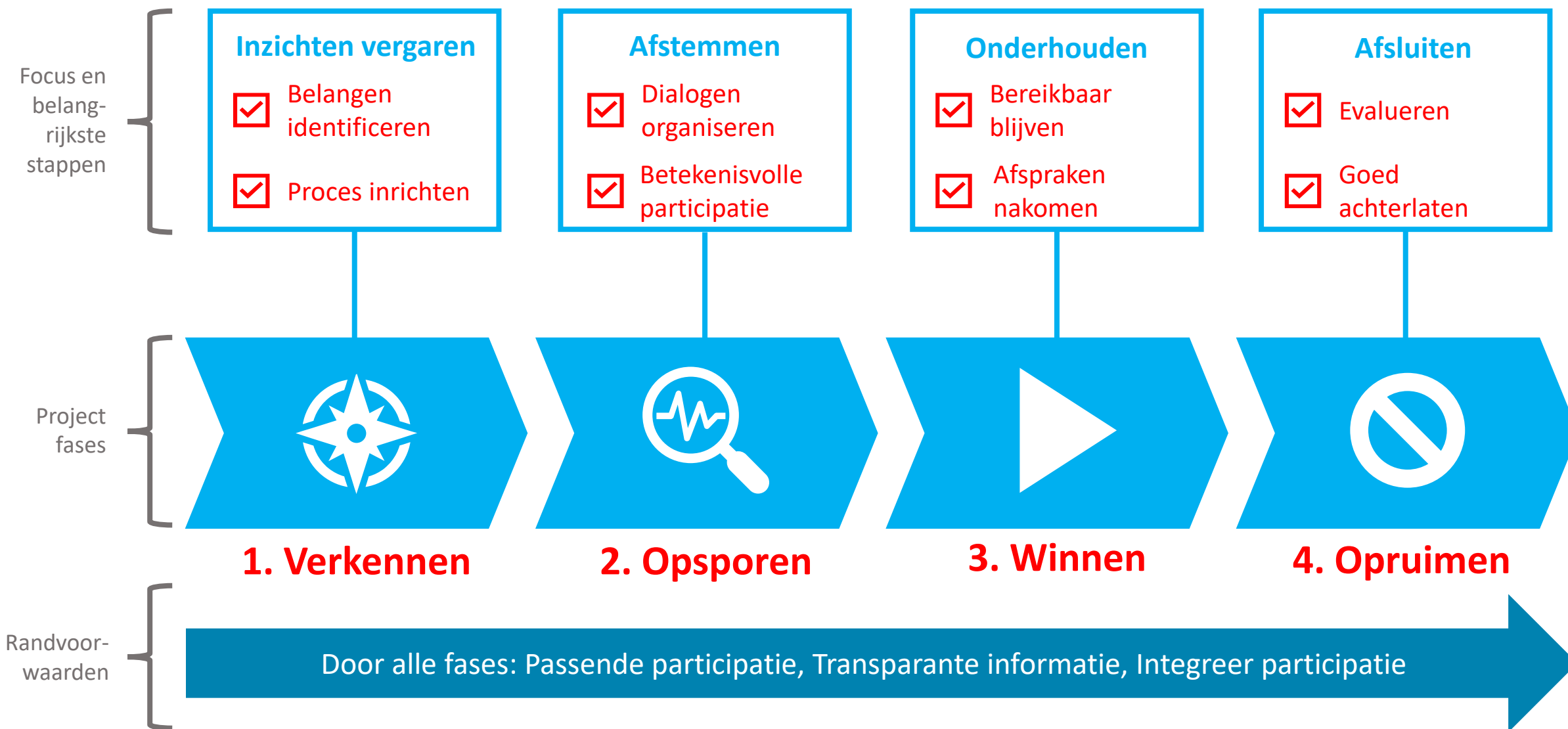
Organisatorisch

- De interne **organisatiecultuur** moet participatie toestaan.
- Lastig wanneer omgevingsmanagement wordt gezien als losstaande activiteit en omgevingsmanagers **weinig mandaat** hebben.
- Soms sprake van **paternalistische houding** van operators t.o.v. bewoners: Uitleggen in plaats van luisteren en leren.

Onzekerheden

- Veel blijft lang (**technisch**) **onzeker** in de processen en er wordt veel met scenario's gewerkt. Hierdoor kan pas laat met zekerheid gecommuniceerd worden.
- **Procedurale** onzekerheden. Niet altijd duidelijk wie welke rollen en verantwoordelijkheden heeft.

4. Visuele samenvatting stappenplan

5. Randvoorwaarden voor effectieve participatie

- Vereist gedurende alle projectfases
- Moet constant aan gewerkt/onderhouden worden

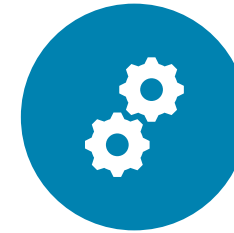
Passende participatie

Geen *one size
fits all* aanpak

Transparante informatie

Openheid van zaken
voor bewoners

Integreer participatie

Participatie als integraal
onderdeel van processen

Door alle fases: Passende participatie, Transparante informatie, Integreer participatie

Randvoorwaarde: Passende participatie (1/2)

- Bepaal de **manier en mate** van betrokkenheid, activiteiten en communicatie op basis van:
 - **Behoeften** van omwonenden en andere belanghebbenden, **complexiteit** van het project en de **projectfase**¹⁸⁻¹⁹;
 - Stel af op verschillende **segmenten** voor behoeften in bewonersparticipatie: houd rekening met afstand tot de put, binding met de omgeving, aantal jaren woonachtig in de wijk, etc.
- Bepaal **dit opnieuw voor elke fase** omdat behoeften van belanghebbenden naar verloop van tijd kunnen veranderen.
- Organiseer mogelijkheden voor zogenaamde **two-way communication**, ook wanneer een kleine groep omwonenden hier alleen behoefte aan lijkt te hebben.
- Want: Lokaal conflict rondom een project is over het algemeen niet op te lossen door alleen het verstrekken van (meer) technische informatie.

Randvoorwaarde: Passende participatie (2/2)

- Er zijn verschillende vormen van participatie. Veelvoorkomende vormen zijn:
 - **Informeren:** Omwonenden worden geïnformeerd. Strikt genomen geen actieve participatie. Ontwikkelaars nemen zelfstandig besluit.
 - **Consulteren:** Omwonenden raadplegen maar zonder bindende toezegging, bijv. openbare informatiebijeenkomsten, rondetafelgesprekken. Ontwikkelaars gebruiken inbreng van omwonenden bij besluiten.
 - **Samenwerken:** Omwonenden en belanghebbenden worden betrokken bij gezamenlijke planvorming met o.a. technische experts, uitvoerders en autoriteiten. Dit vraagt om toezegging van betrokken partijen wat betreft zeggenschap, denk aan samenwerking in een klankbordgroep of adviescommissie.

Vaak bestaat **passende participatie niet** uit één vorm, maar een **mix** van vormen en mate van betrokkenheid.

Randvoorwaarde: Transparante informatie (1/2)

- Transparante communicatie ligt aan de basis van maatschappelijke acceptatie⁵.
- Een ervaren **gemis aan openheid en transparantie** kan weerstand onder omwonenden aanwakken².
- Vertrouwen kan o.a. ontstaan wanneer ontwikkelaars **vroeg starten** met communiceren en het ophalen van inzichten bij omwonenden²⁰.
- Zorg voor één contactpersoon: een **vast gezicht** helpt bij het cultiveren van een relatie met de omgeving.
- Geef eerlijk **openheid van zaken** over voor- en nadelen, opbrengsten én risico's in alle ontwikkelingsfasen²⁰.
- **Erken onzekerheden**, oftewel durf toe te geven dat je niet alle antwoorden hebt²¹.

Randvoorwaarde: Transparante informatie (2/2)

- **Communiceer regelmatig** informatie over geothermie en het project vanuit de organisatie^{5, 6}.
 - Laat communicatiemomenten aansluiten op **mijlpalen** van een project.
- Zorg voor **consistente boodschappen**, zeker wanneer er verschillende afzenders zijn, bijv. in het geval van een consortium²¹.
- Verstrek informatie tijdig en communiceer in **begrijpelijke en toegankelijke** (B1-)taal voor een brede doelgroep van non-professionals²⁰.
- Succesvolle communicatievormen zijn o.a. open dagen, rondleidingen bij bestaande installaties en rondetafelgesprekken met projectmanagers⁷.
- Gebruik **lokale media**, bv. huis-aan-huisbladen, radio en tv, om in contact te komen met omwonenden.

Randvoorwaarde: Integreer participatie

- De keten van geothermie is sterk technisch-juridisch georiënteerd. Hierdoor is er niet automatisch **waardering van** en **ruimte voor participatie** binnen bestaande organisatiestructuren en -culturen³⁰⁻³².
- Participatie is vaak belegd bij communicatie- of omgevingsmanagers^{30,31}.
- De vertaling van wensen en zorgen uit de omgeving naar project-mogelijkheden vraagt echter om **samenwerking** met en **betrokkenheid van het hele team**^{33,34}:
 - Activiteiten rondom participatie zijn **geen opzichzelfstaande activiteiten**.
 - Geef omgevingsmanagers een volwaardige rol binnen het project.
 - Zorg dat er **steun** en **mandaat** is vanuit topmanagement voor participatie.
- Accepteer dat het betrekken van een omgeving vraagt om investering aan de 'voorkant', oftewel **going slow to go fast**¹⁷.

6. Participatie door de fases

Grootste potentie voor participatie

Fase 1: Verkennen

Doel

Inzichten vergaren in de sociale context van potentiële locaties voor nieuwe projecten, naast gebruikelijk onderzoek naar o.a. de geologische context.

- Start vóóordat er definitieve besluiten zijn, over bijv. locaties.
- Breng belanghebbenden en hun behoeften in kaart.
- Het signaleren van issues helpt onzekerheden, scepsis en wantrouwen weg te nemen of op zijn minst bespreekbaar te maken.
 - Sommige issues vragen permanent aandacht; andere issues duiken tijdelijk op en verdwijnen dan weer. Zo zal 'verkeersoverlast' vooral in de boorfase van het project een rol spelen.

Tips uit de praktijk

Bouw een relatie op met de omgeving, al in een vroege fase van verkenning en planning: Leer de omgeving kennen en vice versa.

Laat zien een betrouwbare partner te zijn en kom met de omgeving gemaakte afspraken na.

Schep duidelijkheid over rollen en verantwoordelijkheden.

Fase 1: Verkennen

- ✓ **Identificeren van belangen** door (keukentafel) gesprekken, media- en stakeholderanalyses, bijeenkomsten voor alle belanghebbenden, speciale bijeenkomsten voor omwonenden, 24 uur bereikbare appgroep.
- ✓ Vergaar zo **inzichten** in verwachtingen, zorgen, belangen, percepties en het algemene kennisniveau over geothermie als technologie en het beoogde project.
 - Het signaleren van issues helpt onzekerheden, scepsis en wantrouwen weg te nemen of op zijn minst bespreekbaar te maken.
 - Identificeer 'hete hangijzers' of ervaringen met andere energietechnologieën uit heden en verleden in de omgeving. Ook al zijn deze niet gerelateerd, ze kunnen een rol spelen in de houding richting het project²².
- ✓ Bepaal een **strategie** voor bewonersparticipatie op basis van deze inzichten en (wellicht verschillende) behoeften (*passende participatie*)⁷.
 - Voorkom onverwachte of onaangename verrassingen onder omwonenden; zorg voor realistische verwachtingen²¹.
 - Pas informatie aan op verschillende behoeftes van stakeholders.

Fase 2: Opsporen

Doel

Betekenisvolle participatie om bewoners te betrekken, vertrouwen te winnen, aandacht te geven aan perspectieven en zorgen respectvol te behandelen^{21,24}.

- Vereiste: **bereidheid** om behoeften van belanghebbenden in overweging te (willen) nemen^{25,26}; participatie voor de Bühne heeft vaak een averechts effect^{27,28}.
- Projectorganisatie communiceert **transparant** hoe bewonersinbreng wordt verwerkt in het besluitvormingsproces.
- **Herhaal** media- en stakeholderanalyses om zicht te houden op (on)gerelateerde issues in de omgeving en die mogelijk impact hebben op perspectieven op het project.

Tips uit de praktijk

Bewoners op zo veel mogelijk aspecten mee laten denken: de verschillende opties en consequenties voorleggen.

Luister naar belangen en biedt één pakket samen met andere duurzaamheidsmaatregelen.

Wat lijkt op “spiegeltjes en kraaltjes” kan voor bewoners wél het verschil maken.

Fase 2: Opsporen

- ☒ Organiseer **dialogen** voor een brede groep belanghebbenden, waaronder omwonenden, betrokken overheden, de operator, vertegenwoordigers van belangengroepen.
- ☒ **Openbare bijeenkomsten** voor omwonenden: bespreking van resultaten uit dialoog met het brede publiek. Besteed hierbij extra aandacht aan kwesties die gevoelig blijken in de omgeving.
- ☒ **Workshop(s)** voor directe omwonenden: bespreking (visuele) details van het projectontwerp, waaronder maatregelen voor geluidsreductie, beplanting en verlichting en opties om overlast tijdens realisatie te beperken (bijv. routes werkverkeer)¹⁶.
- ☒ Oprichten van een **stuurgroep** waarin bewoners mee kunnen denken over aspecten als ruimtelijke inpassing, monitoring, overlast verminderen en eventuele schadeafhandeling.

Waarın kunnen bewoners participeren?

Proces

- Manier en frequentie van communicatie
- Manier van meedenken en meebeslissen

Overlast

- Verkeersroutes tijdens bouwperiode
- Geluidsdemping
- Overlast beperken licht bouwplaats

Ruimtelijke inpassing

- Inrichting gebied tijdens en na winning
- Parkeerplaatsen, wandelpad, voedselbos, etc.

Risico's

- Nulmetingen
- Monitoring
- Protocol voor schadeafhandeling

Compensatie

- Manieren om de buurt tegemoet te komen, bijv. een omgevingsfonds
- Activiteiten, zoals een buurtbarbecue

Fase 3: Winnen

Doel

Relaties en communicatie **onderhouden**.
Uitvoeren van de gemaakte afspraken.

- Blijf zichtbaar en bereikbaar: Communiceer regelmatig kennis over geothermie en informatie over het project^{5,6}.
- Houd een vinger aan de pols gedurende exploitatie d.m.v. periodieke gesprekken, media- en stakeholderanalyses.

Tips uit de praktijk

Nodig bewoners uit voor de start van de boring.

Houd bewoners via een app op de hoogte van eventuele updates.

Houd vaste contactmomenten met de buurt.

Fase 3: Winnen

Informeer bewoners op een **toegankelijke** manier, bijvoorbeeld door het versturen van een kwartaalnieuwsbrief, het opzetten van een meldpunt, of het organiseren van een bijeenkomst voor omwonenden ^{7,20}.

Onderhoud relaties en blijf actief ervaringen en verbeterpunten ophalen tijdens contactmomenten ^{5,6}.

Fase 4: Opruimen

Doel

Goed **evalueren en afsluiten**. Kom afspraken na en haal ook achteraf de ervaringen en percepties op van bewoners.

- Besteed in het voortraject aandacht aan de fase waarin het project wordt opgeruimd. Denk met huidige bewoners na over hoe voor een eerlijke situatie te zorgen voor de toekomstige bewoners²⁹.
- Evaluer de processen. Controleer of eerdere aannames kloppen. Waarmee doorgaan, starten of stoppen in volgende projecten?

Tips uit de praktijk

Bespreek de plannen voor de opruiming al in een vroeg stadium.

Fase 4: Opruimen

- ☒ Voer kwalitatieve en kwantitatieve evaluaties uit met bewoners. Wat zijn de lessen rondom participatie voor toekomstige geothermie projecten?
- ☒ Zorg dat de locatie goed wordt achtergelaten, zowel op de korte als lange termijn met het oog op toekomstige bewoners.

7. Conclusies

- Besproken strategieën bieden **geen garantie** voor het creëren van sociale acceptatie van aardwarmte, maar kunnen er wel aan bijdragen.
 - Voor sociale acceptatie is minstens een **interactief gesprek** nodig **tussen bewoners en initiatiefnemers** om in te kunnen spelen op lokale behoeften.
- Zorg dat **randvoorwaarden** op orde zijn:
 - Passende participatie, transparante communicatie & integreer participatie.
 - Begin op tijd, haal behoeftes op uit de omgeving, bestempel bezwaar niet direct als *NIMBY*.
- Neem bewoners mee in beslissingen.
- Kom afspraken na en sluit goed af.

Verder lezen?

- Het Nationaal Programma Lokale Warmtetransitie:
 - [Handreiking Aardwarmte & Communicatie en participatie](#)
- Berenschot en Vereniging van Nederlandse Gemeenten:
 - [Handreiking 2.0: Aan de slag met participatie](#)
- Geothermie Nederland:
 - [Draagvlak en betrokkenheid](#)
 - [Leidraad Omgevingsbetrokkenheid bij Aardwarmteprojecten](#)
 - [Gedragscode Omgevingsbetrokkenheid bij Aardwarmteprojecten](#)
- Klimaatakkoord: [Handreiking participatie in duurzame energieprojecten](#)

Referenties

- [1] Upham, P., Oltra, C., & Boso, À. (2015). Towards a cross-paradigmatic framework of the social acceptance of energy systems. *Energy Research & Social Science*, 8, 100–112. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2015.05.003>.
- [2] Contini, M., Annunziata, E., Rizzi, F., & Frey, M. (2019). Business Strategies in Geothermal Energy Market: A Citizens-Based Perspective. In A. Manzella, A., Allansdottir, A., Pellizzone (Ed.), *Geothermal Energy and Society*. Lecture Notes in Energy, vol 67 (pp. 39–53). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-78286-7_3
- [3] Hildebrand, J., Rühmland, S., & Klein, K. (2020). International Review of Public Perception Studies - Crowdthermal deliverable 1.1 (Vol. 1, Issue 1). https://www.crowdthermalproject.eu/wpcontent/uploads/2020/04/CROWD THERMAL-D1.1_IZES.pdf
- [4] Renoth, R., Buchner, E., Schmieder, M., Keim, M., Plechaty, M., & Drews, M. (2023). Social acceptance of geothermal technology on a global view: a systematic review. *Energy, Sustainability and Society*, 1–19. <https://doi.org/10.1186/s13705-023-00432-1>
- [5] Zaunbrecher, B. S., Kluge, J., & Ziefle, M. (2018). Exploring mental models of geothermal energy among laypeople in Germany as hidden drivers for acceptance. *Journal of Sustainable Development of Energy, Water and Environment Systems*, 6(3), 446–463. <https://doi.org/10.13044/j.sdewes.d5.0192>
- [6] Ziefle, M., Jakobs, E.-M., Kluge, J., Trevisan, B., Reimer, E., & Wirtz-Brückner, S. (2015). PR bottom up: Tiefe Geothermie—Akzeptanz und Kommunikation einer innovativen Technologie (TIGER).
- [7] Kluge, J., & Ziefle, M. (2016). As Simple as Possible and as Complex as Necessary. In F. F.H. Nah & C.H. Tan (Eds.), *HCI in Business, Government, and Organizations: Information Systems* (pp. 171–182). Springer International Publishing.
- [8] Yasukawa, K. (2019). Issues Around Geothermal Energy and Society in Japan. In A. Manzella, A. Allansdottir, & A. Pellizzone (Eds.), *Geothermal Energy and Society* (pp. 179–191). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-78286-7_12.
- [9] Chavot, P., Heimlich, C., Masseran, A., Serrano, Y., Zoungrana, J., & Bodin, C. (2018). Social shaping of deep geothermal projects in Alsace: politics, stakeholder attitudes and local democracy. *Geothermal Energy*, 6(1), 26. <https://doi.org/10.1186/s40517-018-0111-6>
- [10] Vargas Payera, S. (2018). Understanding social acceptance of geothermal energy: Case study for Araucanía region, Chile. *Geothermics*, 72(March 2017), 138–144. <https://doi.org/10.1016/j.geothermics.2017.10.014>.
- [11] Duijn, M., van Popering-Verkerk, J., Sambell, K., & Puts, H. (2024). Value-sensitive design under ground? Exploring the community-based monitoring of a geothermal project in the Netherlands. *Energy Research and Social Science*, 118(August), 103768. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2024.103768>
- [12] Allansdottir, A., Pellizzone, A., & Sciallo, A. (2019). Geothermal Energy and Public Engagement. In A. Manzella, A. Allansdottir, & A. Pellizzone (Eds.), *Geothermal Energy and Society* (pp. 55–65). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-78286-7_4
- [13] Malo, M., Malo, F., Bédard, K., & Raymond, J. (2019). Public Perception Regarding Deep Geothermal Energy and Social Acceptability in the Province of Québec, Canada. In A. Manzella, A. Allansdottir, & A. Pellizzone (Eds.), *Geothermal Energy and Society* (pp. 91–103). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-78286-7_7
- [14] Pellizzone, A., Allansdottir, A., De Franco, R., Muttoni, G., & Manzella, A. (2017). Geothermal energy and the public: A case study on deliberative citizens' engagement in central Italy. *Energy Policy*, 101(November 2016), 561–570. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2016.11.013>

Referenties

- [15] Ratio, M. A., Gabo-Ratio, J. A., & Fujimitsu, Y. (2020). Exploring public engagement and social acceptability of geothermal energy in the Philippines: A case study on the Makiling-Banahaw Geothermal Complex. *Geothermics*, 85(August 2019), 101774. <https://doi.org/10.1016/j.geothermics.2019.101774>
- [16] Wallquist, L., & Holenstein, M. (2015). Engaging the Public on Geothermal Energy. World Geothermal Congress, Melbourne, Australia, 19-25 April 2015, April, 4
- [17] Boudet, H., Hazboun, S., Haggett, C., & Batel, S. (2025). Going slow to go fast: public response and engagement in renewable energy projects. *Nature Reviews Clean Technology*, November. <https://doi.org/10.1038/s44359-025-00116-3>
- [18] OFL. (2021). Empowerment Raamwerk voor participatie. Toepassing in de context van het aardgasvrij maken van wijken. 1–10. https://www.overlegorgaanfysiekeleefomgeving.nl/nieuws/downloads_getfilem.aspx?id=1315843
- [19] Participatiewaai. (2019). zon- en windprojecten op land. <https://www.klimaatkoord.nl/documenten/publicaties/2019/11/18/participatiewaai>
- [20] Kluge, J., Kowalewski, S., & Ziefle, M. (2015). Inside the User's Mind – Perception of Risks and Benefits of Unknown Technologies, Exemplified by Geothermal Energy. In V. (eds) Duffy (Ed.), *Digital Human Modeling. Applications in Health, Safety, Ergonomics and Risk Management: Human Modeling. DHM 2015. Lecture Notes in Computer Science* (), vol 9184 (pp. 324–334). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-21073-5_33
- [21] Hall, N., Lacey, J., Carr-Cornish, S., & Dowd, A. M. (2015). Social licence to operate: Understanding how a concept has been translated into practice in energy industries. *Journal of Cleaner Production*, 86, 301–310. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.08.020>
- [22] Cuppen, E., Ejderyan, O., Pesch, U., Spruit, S., Grift, E. Van De, Correljé, A., & Taebi, B. (2020). When controversies cascade: Analysing the dynamics of public engagement and conflict in the Netherlands and Switzerland through “controversy spillover.” *Energy Research & Social Science*, 68(April), 101593. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101593>
- [23] Trutnevyte, E., & Wiemer, S. (2017). Tailor-made risk governance for induced seismicity of geothermal energy projects: An application to Switzerland. *Geothermics*, 65, 295–312. <https://doi.org/10.1016/j.geothermics.2016.10.006>
- [24] Hymans, J. E. C., & Uchikoshi, F. (2022). To drill or not to drill: determinants of geothermal energy project siting in Japan. *Environmental Politics*, 31(3), 407–428. <https://doi.org/10.1080/09644016.2021.1918493>
- [25] Peuchen, R., Klösters, M., Grift, E. van de, Mulder, G., & Paradies, G. (2024). TNO 2024 R10767 - Participatie in de praktijk: Een kwalitatief onderzoek naar inwonerparticipatie en de beleving hiervan bij zonne- en windparken. <https://repository.tno.nl/SingleDoc?find=2baa0118-31e4-41ec-acb6-4e1574a5b159>
- [26] Rijnveld, M., & van Schie, N. (2019). Kader voor het vormgeven van participatie bij duurzame energieprojecten. https://www.greendeals.nl/sites/default/files/2019-11/GD_221_Participatie_kaders.pdf
- [27] Perlaviciute, G. (2022). Contested climate policies and the four Ds of public participation: From normative standards to what people want. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 13(1), 1–11. <https://doi.org/10.1002/wcc.749>
- [28] Walker, Devine-Wright, P., Barnett, J., Burningham, K., Cass, N., Devine-Wright, H., Speller, G., Barton, J., Evans, B., Heath, Y., Infield, D., Parks, J., & Theobald, K. (2011). Symmetries, Expectations, Dynamics and Contexts: A Framework for Understanding Public Engagement with Renewable Energy Projects. In P. Devine-Wright (Ed.), *Renewable Energy and the Public: From NIMBY to Participation* (pp. 1–14). Earthscan.

Referenties

- [29] Van Uffelen, N., Taebi, B., & Pesch, U. (2024). Revisiting the energy justice framework: Doing justice to normative uncertainties. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 189(PA), 113974. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2023.113974>
- [30] Van de Grift, E., Cuppen, E., & Spruit, S. (2020). Co-creation, control or compliance? How Dutch community engagement professionals view their work. *Energy Research & Social Science*, 60(September 2019). <https://doi.org/10.1016/j.erss.2019.101323>
- [31] van de Grift, E., & van Lidth de Jeude, M. (2024). Borgen van omgevingsgericht werken: Uitdagingen binnen organisaties in de energiesector. <https://publications.tno.nl/publication/34642327/zzqlE5/TNO-2024-P10608.pdf>
- [32] Bowen, F., Herremans, I., & Newenham-Kahindi, A. (2010). When Suits Meet Roots: The Antecedents and Consequences of Community Engagement Strategy. *Journal of Business Ethics*, 95, 297–318. <https://doi.org/10.1007/s10551-009-0360-1>
- [33] Boverhoff, B. (2022). Omgevingsgericht leiderschap: Verbinding als sleutel tot succes. Solo ta hari publishing.
- [34] Wesselink, M. (2022). Handboek Strategisch Omgevingsmanagement 2.0: zorgvuldig en effectief omgaan met belangen in complexe opgaven. Boom.
- [35] M. Wolsink, Contested environmental policy infrastructure: socio-political acceptance of renewable energy, water, and waste facilities, *Environ. Impact Assess. Rev.* 30 (5) (2010) 302–311. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2010.01.001>.